

Regeringskansliet
Socialdepartementet
103 33 Stockholm**Yttrande över promemorian Barnets bästa när vård enligt LVU upphör
(Ds 2021:7)**

(S2021/02397)

Riksdagens ombudsmän (JO) har beretts tillfälle att yttra sig över promemorian Barnets bästa när vård enligt LVU upphör.

Inledning

Till att börja med vill jag framhålla att de förslag som lämnas i betänkandet och de syften som finns med dem, dvs. att stärka principen om barnets bästa och att säkerställa trygghet, säkerhet och stabilitet för barn som är placerade i samhällsvård, är viktiga och mycket angelägna.

Det hade dock enligt min mening varit önskvärt att utredningen försökt att täcka in fler tänkbara fall, situationer och omständigheter än de som var för handen i det fall i Norrköping och som gällde en treårig flicka som kommit att kallas Lilla hjärtat. Jag hade gärna sett att utredningen mer förutsättningslöst övervägt hur principen om barnets bästa kan stärkas i samband med att vård av ett barn enligt socialtjänstlagen (2001:453), SoL, eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, upphör. De konkreta förslag som utredningen har lagt fram synes i stor utsträckning vara präglade av omständigheterna i det nämnda fallet. Detta har medfört att de förslag som utredningen lagt fram har blivit väl begränsade i vissa avseenden.

Mina synpunkter utvecklas i det följande.

Föreslagna ändringar i LVU (avsnitt 2.1)

I promemorian föreslås att 13 § tredje och fjärde styckena LVU tas bort. Delvis motsvarande bestämmelser införs i en ny bestämmelse i 13 c § LVU.

Den föreslagna lydelsen av 13 c § andra stycket LVU bör ses över på så vis att hänvisningen i andra stycket i bestämmelsen görs till första stycket, i stället för som i förslaget, till andra stycket.

Föreslagna ändringar i SoL (avsnitt 2.2)

I promemorian föreslås att 6 kap. 8 § andra och tredje styckena SoL tas bort, och att en ny bestämmelse med delvis motsvarande innehåll införs i en ny bestämmelse i 6 kap. 8 b § SoL.

Den föreslagna lydelsen i 6 kap. 8 b § andra stycket SoL bör ses över på så vis att hänvisningen görs till första stycket, i stället för som i förslaget till andra stycket.

Bör bestämmelsen om upphörande av vård enligt LVU ändras på något annat sätt? (avsnitt 9.3)

Utredningens förslag innebär att det görs vissa ändringar i 21 § LVU.

Bestämmelsen om att nämnden noga ska förbereda den unges återförening med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne kvarstår dock oförändrad.

Regleringen utgör i sin nuvarande utformning inte någon garanti för att nämndens noggranna förberedelser leder till ett bättre resultat för det enskilda barnet i och med att barnets vårdnadshavare kan välja att tacka nej till nämndens plan för hur en återförening ska genomföras. Nämndens förberedelser är i det avseendet beroende av vårdnadshavarnas samtycke. De kan alltså motsätta sig nämndens planering.

Bestämmelsen är ur det perspektivet förhållandevis uddlös. I och med att utredningen lagt fram förslag som i övrigt syftar till att stärka principen om barnets bästa hade det varit önskvärt att utredningen även sett över denna del av bestämmelsen i 21 § LVU. Det bör därför övervägas i det fortsatta lagstiftningsarbetet om inte även denna bestämmelse borde ses över för att säkerställa att en återförening mellan barnet och hans eller hennes vårdnadshavare sker under så bra omständigheter som möjligt.

Jag ställer mig vidare frågan om den nuvarande bestämmelsen om nämndens skyldighet att förbereda återföreningen är tillräckligt konkret. Det klargörs inte hur nämnden ska agera vid en återförening. Man kan också fråga sig på vilket sätt bestämmelsen stärker principen om barnets bästa och hur den skulle kunna ändras för att ge nämnda princip ett större genomslag. Dessa frågor bör övervägas i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Särskilt övervägande när barnet har varit placerad i två år (avsnitt 10.1)

Utredningen föreslår att socialnämnden senast när barnet varit placerat i samma familjehem under två år ska särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om en överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken.

Utredningen framhåller att det redan med nuvarande regelverk är möjligt för en socialnämnd att överväga frågan om vårdnadsöverflyttning innan en placering varat i tre år. Detta väcker frågan om den föreslagna ändringen verkligen behövs. Jag ställer mig även tveksam till den föreslagna ändringen ur ett familjeperspektiv. Lagstiftningens intentioner när ett barn vårdas med stöd av LVU är att en återförening mellan barnet och dess vårdnadshavare ska ske när syftet med vården uppnåtts och därför inte längre behövs. Rättssäkerhetsaspekter gör sig här särskilt

gällande. Som skäl för förslaget anger utredningen i huvudsak att det ”kan anses rimligt” att ett övervägande görs när ett barn varit placerat i två år i samma familjehem. I den här delen efterlyser jag en mer noggrann analys. En svaghet med förslaget är att utredningen inte heller gjort en närmare analys av förslagets eventuella konsekvenser.

Det är svårt att ta ställning till förslaget utifrån redogörelsen i promemorian. Enligt min mening behöver förslaget analyseras ytterligare i det fortsatta lagstiftningsarbetet. Jag tillstyrker därför inte förslaget i denna del.

En skyldighet för socialnämnden att följa upp den unges situation efter avslutad LVU-vård bör införas (avsnitt 11.1)

Utredningen föreslår att uppföljningstiden ska kunna uppgå till som mest sex månader. I promemorian anges som skäl för detta bl.a. att utredningen Framtidens socialtjänst i sitt slutbetänkande *Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag* (SOU 2020:47) har föreslagit att tiden för den uppföljning som i dag regleras i 11 kap. 4 c § SoL ska förlängas och att uppföljning av ett barns situation ska avslutas senast sex månader från det att utredningen som gäller barnets behov av stöd och skydd avslutas. Jag har lämnat synpunkter på det förslaget (se mitt yttrande den 29 januari 2021, JO:s dnr R 113-2020, s. 10 f.).

Utredningen har i princip nöjt sig med att hänvisa till det förslag om förlängd tid för uppföljning som lades fram i SOU 2020:47. Enligt min mening är detta inte tillräckligt. Det borde ha klarlagts i promemorian varför utredningen anser att samma tidsgräns bör gälla även när vård med stöd av LVU upphör. Jag saknar en närmare motivering till förslaget i denna del. Frågan bör behandlas i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Vad gäller de föreslagna bestämmelserna i 21 b och 21 c §§ LVU är de tydliga till sin utformning, bl.a. i fråga om vilka krav som ställs på nämnden. Detta torde skapa goda förutsättningar för tillsynsmyndigheternas granskning.

Socialnämnden bör ges befogenhet att besluta att vårdnadshavare och föräldrar ska lämna prov för kontroll av drogpåverkan (avsnitt 12.6)

Jag har inga invändningar mot det huvudsakliga syftet med den föreslagna bestämmelsen i 14 b § LVU, dvs. att ge socialnämnderna en möjlighet att besluta att vårdnadshavare och föräldrar i angivna situationer ska lämna prov för kontroll av drogpåverkan.

Av bestämmelsen framgår att nämnden inför umgänge får besluta att en vårdnadshavare eller föräldrar ska lämna prov. Det framgår inte om regleringen innebär att nämnden måste fatta ett beslut för varje umgängestillfälle eller om ett beslut kan avse flera umgängestillfällen. Detta bör klargöras under det fortsatta lagstiftningsarbetet. Av författningskommentaren framgår att med föräldrar avses föräldrar som har umgängesrätt reglerad genom dom eller beslut av domstol eller

genom avtal. Detta kan tyckas självklart, men frågan om detta borde anges uttryckligen i bestämmelsen bör övervägas.

Utredningens förslag innebär att nämnden under vissa förutsättningar ges en möjlighet att besluta om provtagning av en vårdnadshavare när han eller hon inte samtycker till detta. Regleringen syftar till att säkerställa att ett barn inte har umgänge med en förälder som är påverkad. Vidare kan nämnden besluta om provtagning inför provningen av om vården enligt LVU ska upphöra.

Ett barns behov av vård med stöd av LVU är inte sällan hänförligt till flera olika omständigheter i barnets hemmiljö. Som jag nämnde inledningsvis hade jag gärna sett att utredningen haft ett bredare perspektiv som omfattat fler frågor än de som aktualiserades i fallet med Lilla hjärtat. Utredningens förslag i denna del skapar förutsättningar att hantera situationer när barnets vårdnadshavare använder narkotika eller alkohol. Som jag påpekat är en vårdnadshavares missbruk enbart en av flera olika omständigheter som kan utgöra skäl för att ett barn behöver vårdas med stöd av LVU. Det hade varit önskvärt att utredningen tagit ett större grepp om frågan vad som krävs för att principen om barnets bästa ska få genomslag i såväl umgängessituationer som när vården av ett barn ska upphöra. Utredningen borde enligt min mening således även ha övervägt möjliga åtgärder i de fall när en förälder av något annat skäl än missbruk brustit i sin omsorg om barnet. Ett barns behov av skydd är lika stort oavsett anledning till att en vårdnadshavare brister i omsorgen av barnet. Utredningens uppdrag har varit att öka tryggheten generellt för barn som vårdas med stöd av LVU. Mot denna bakgrund hade det som sagt varit önskvärt om utredningen övervägt åtgärder för fler för barnet riskfyllda situationer än den att vårdnadshavare har problem med missbruk.

Vad slutligen gäller utformningen av den nya bestämmelsen i 14 b § LVU föreslår utredningen att hårprov ska få tas. Jag noterar att den provtagningsmetoden inte anges i bestämmelsen i 17 a § LVU. Det finns inte heller någon möjlighet att ta ett hårprov med stöd av 32 a § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall.